

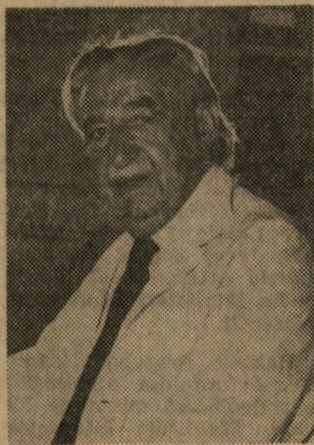
A szomorú hírt pénteken (március 23-án) reggel tudtuk meg az egyetemen: dr. Greguss Pál nyugalmazott tanszékvezető egyetemi tanár agyvérzés következtében váratlanul elhunyt. 95 éves volt.

Halálával az egyik legnagyobb magyar botanikusot veszítjük. Attól az embertől kell búcsúznunk, aki 25 éven át volt a tudományegyetem Növénytan Tanszékének vezetője és a Fűvészkert igazgatója.

Greguss Pál 1889. december 31-én született Tornyan, Arad megyében. Középiskoláit Aradon végezte, majd Budapesten szerzett biológiai és kémiából középiskolai tanári oklevelet. Az első világháború alatt katonaként Prágában az egyetemen dolgozott. Hazajövele után először a csáktornyai, majd a budapesti tanítóképzőben tanított. 1919-ben Budapesten szerzett egyetemi doktori címet. 1920-tól Hollendóner Ferenc főiskolai tanár asszisztense volt. 1927-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem magántanárává habilitálta. Még ebben az évben megbízást kapott a Debreceni Egyetem Botanikai Intézetének meg-

szervezésére és vezetésére. Egy évvel később Szegeden a Tanárképző Főiskola professzora lett. Győrffy István után 1940-ben a Szegedi Növénytan Tanszék professzorává nevezték ki. Itt 25 éven keresztül irányította az oktató- és a kutatómunkát. A kutatómunkát nyugdíjazása után (1965) is folytatta. A legtermékenyebb, a legtöbbet publikáló magyar botanikusok egyike volt.

Első közleménye 20 éves korában, 1909-ben jelent meg. A 75 éven keresztül végzett szorgalmas kutatómunka eredményeként 46 könyve, 10 egyetemi jegyzete és 254 db tudományos közleménye jelent meg. Élete kitűnő példa volt arra is, hogy aki nyugdíjazása után is dolgozni akar, igen szép eredményeket érhet el. Greguss professzor a nyugdíjas évek alatt még 55, a 90. év betöltése után pedig 6 dolgozatot írt. Jelenleg 2 nagyobb munkája még



nyomdában van. Halála előtt két nappal járt a Növénytan Tanszéken, ahol kis szobájában tele tervekkel, elképzelésekkel dolgozott.

A botanikának szinte minden területét kutatta. A 30-as években azonban fanatomiával és a kihalt növények (fossilizált) kutatásával kezdett foglalkozni. A közép-európai lombos fák és

cserjék meghatározása xy-lotómiai alapon" c. monográfiája 1947-ben jelent meg és ez nevé a növényanatómusok körében ismertté tette. Ezután érdeklődése a nyitvatermők fatestének vizsgálata felé fordult és 1955-ben fejezte be „A ma is nyitvatermők xy-lotómiai meghatározása” című kitűnő munkáját, amely 360 nyitvatermő növényfaj fatestének a szerkezetét tartalmazza, és amely mű az egész világon ismertté vált.

A nemzetközi tudományos életben számos könyve és tanulmánya alapján Greguss Pál professzort elsősorban mint faanatómust tartják nyilván. Bár a tudományban nincs olyan ranglista, mint a sportban, de ha lett volna, akkor Greguss professzor mint anatómus a világranglista élén állna.

A felsőoktatásban eltöltött közel 4 évtized alatt a sok biológus tanáron kívül szá-

mós kutatót is nevelt, akik jelenleg tudományos életükben igen fontos szerepet töltenek be. Előadásainak vezérfonala a fejlődéstörténeti gondolat volt. Szemléletesen és szuggesztív erővel tudta megeleveníteni a hallgatóság számára az egyes geológiai korok növényvilágát. Kitűnő előadásaiban a természet, az élet, az ember szeretetét oltotta be a hallgatóságba. Ezek alapján beszélt a három nagy földi kincsről: a szeretetről, az egészségről és a tudásról.

Az oktató- és tudományos munkán kívül a közügyek intézésében is részt vett. Egyetemünknek 1956 után rektora volt. A munkássága elismeréseként kapott kitüntetések nehéz lenne felsorolni. A Kossuth-díj és a munkaérdemrendek után legutóbb a Magyar Népköztársaság Zászlórendjével tüntették ki.

Halála pótolhatatlan veszteséget jelent a magyar botanika számára.

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

A tanítványok nevében:
DR. GULYÁS, SÁNDOR

Collegium Artium

Zenatudományi szekciók: „Zenei műhelyek Szegeden” (Vezető: Meszlényi László főiskolai tanár).

Április 10.: A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola műhelye. Közreműködnek: Palatinus Ibolya, Regős Imre fuvolán, Pánczél Mária hegedűn, Szabó Judit zongorán és sokan mások.

Április 17.: Hogyan lesz az operából opera? Elmondja: Oberfrank Géza főzeneigazgató és a Szegedi Nemzeti Színház énekművészei.

Április 24.: Szonáta-est. Előadják: Baranyai László zongoraművész és Onczay Csaba csellóművész. Bevezetőt mond és a műsort ismerteti: dr. Nagy István tanár.

Április 30.: Orgona-est. Kolos István orgonaművész és a Canticum Énekkar, vezető Gyüdi Sándor tanár.

Május 7.: Orgona-est. Közreműködik: Karason Dezső orgonaművész, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola énekkara. Vezényel: Delleyné Halama Pirokska.

Az előadások helye: a JATE Aulája, kezdési időpontja: 20 óra. Az előadásokat szervezeti Meszlényi László főiskolai tanár. Az orgonaversenyek helye a Dóm. Kezdési időpontja: 20 óra.

Kétszáz éve született Kőrösi Csoma Sándor

„Egy szegény árva magyar, pénz és taps nélkül, De elszánt, kitartó hazafiasságtól lelkesítve, Kőrösi Csoma Sándor Bölcsőjét kereste a magyarnak És végre összerokkadt Fáradoimai alatt, Távolságok alussza Örök álmát, de él Minden jobb magyarnak lelkében”.
olvashatjuk Széchenyi István szavait a dardzsilingi síremlékén annak a magyar tudósnek, aki születésének 200. évfordulóját most ünnepeljük.

1784-ben született a székeskőrösi községben. Édesapja Csoma András, édesanyja Getse Krisztina volt. „Sándri” a hatodik gyermek volt a kálvinista Csoma családban. Apja, mint szinte minden férfi a faluban, határőr volt. A család néhány hektáros föld művelésével és sziták készítésével tartotta fenn magát.

Tanulmányai

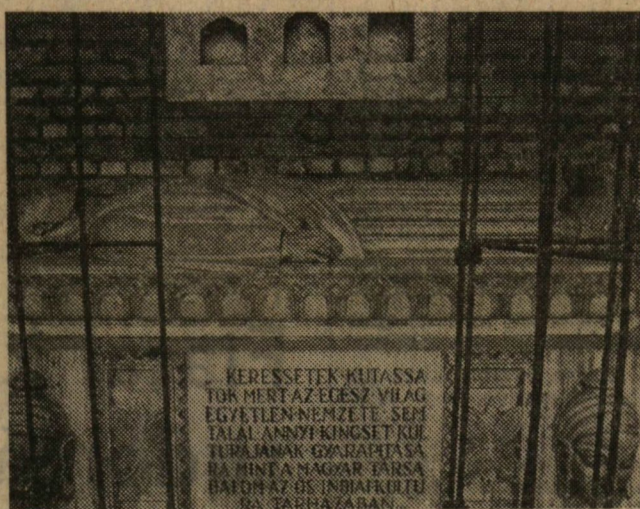
Tanulmányait a kőrösi református iskolában kezdte el. Mikor beiratkozott, már tudott írni és olvasni — édesapja tanította meg rá. Tanárának, Kónya Sámuelnek már korán feltűnt a fiú okossága. Mindenben próbálta segíteni Csomát: sokat beszélgetett vele, könyveket adott neki olvasni. Az iskola utolsó évében már latinul is tanította. Tanulmányait csak 15 éves korában folytatta a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban, de ez nem volt ritka dolog ebben az időben.

1799-ben került Enyedre. Először szolgadiákként tanult. Ez azt jelentette, hogy a tanulás mellett idősebb vagy gazdagabb diákoknak kellett a szolgálatában állnia. Később ez alól mentesült. Tanárai nagyon kedvelték, szívesen foglalkoztak vele. Néha már a korábbi híres diák képe tűnt fel előttük, Bolyai Farkas képe. Vajon Csoma is olyan híres lesz, mint ő? Mi már tudjuk, hogy talán híresebb is lett. Egyik tanára a követ-

kező jellemzést írta róla: „Csoma Sándri, ki bár elkésve került Enyedre, igazi kincs. Nem hiszem, hogy sok növendék legyen a kollégium falai között ki akariban, szorgalomban felvehetné vele a versenyt.” Ezek az évek meghatározóak voltak. Ekkor kezdett érdeklődni az óshaza iránt és itt ért meg benne a gondolat, hogy felkutatására indul. Záróvizsgáit 1815-ben tette le, s egyben megkapta a kollégium angol ösztöndíját is. Még abban az évben Göttingába, a híres egyetemi városba ment, ahová 1815. augusztus 1-én érkezett meg. Itt 1818. szeptember 1-ig folytatta tanulmányait. Földrajzzal, történelemmel és nyelvészettel foglalkozott, valamint kutatásokat végzett a magyar óshazára vonatkozóan.

Őseinkkel kapcsolatban több feltételezéssel is találkozott: ujjur, szanszkrit, török, hun, lapp, héber, tibeti rokonságot tételeztek fel. Csoma az ujjur rokonság elvét fogadta el. Ennek az elméletnek az volt az alapja, hogy Magyarországot és a magyarokat szinte minden európai országban Ungarn, Hungaria, Hungary stb. néven hívják. A nevek hasonlósága alapján a magyarokat ujjuroknak tartották. (Az ujjurok eredetileg egy középszelejtű török nép; a VII. századtól szerepelnek ezen a néven, 552-től, a Türk Birodalom megalakulásától türk fennhatóság alatt éltek. 774-ben megdöntötték a Türk Birodalmat, s megalapították az Ujjur Birodalmat, ami 840-ig állt fenn. Ezután a kirgizek uralták a sztyeppét, az ujjurok pedig szétszóródtak. Nagy hánynaduk jelenleg Kelet-Turkesztánban él).

Kőrösi tehát Ázsiába akart menni, s megkeresni az óshazát. Ezért kezdett el Göttingában keleti nyelveket is tanulni. 1819-ben tért vissza Magyarországra. Enyeden nem fogadta el a felajánlott tanári állást. Határozott célja volt az óshaza felkutatása, s erről a tervről senkinek sem sikerült le-



Kőrösi Csoma Sándor szegedi síremléke

beszélni. Eredeti terve az volt, hogy Oroszországon keresztül jut el az ujjurok földjére. Először azonban Temesvárra ment, ahol szerbül tanult. 8 hónapot töltött itt, megismerkedve a nyelvjárásokkal is. Novemberben megegyeztével visszatért Nagyenyedre. 1819 november 22-én indult el Magyarországról, ahová soha többé nem tért vissza.

Egy álom nyomában

Terve alapján először Konstantinápolyba indult, ahol arabul akart tanulni, valamint forrástanulmányokat végezni, majd onnan akart Oroszországon keresztül eljutni az ujjurokhoz. Bukaresten, Plovdivon keresztül eljutott Szófiába, onnan azonban nem tudott tovább menni Konstantinápolyba, mivel kitört a pestis és az utakat lezárták. Így Csoma február 7-én hajóra szállt és Alexandriába utazott. Ott akart arabul tanulni, ha már Konstantinápolyban nem sikerült. Útja tovább Bejruton, Tripolin és Latakian keresztül Allepoba vezetett, ahová 1820. április 13-án érkezett meg. Május 19-én Moszulba indult tovább, ahol szeptemberig maradt. Onnan egy karavánnal eljutott Teheránba, ahol 4 hónapot töltött, október 14-től március 1-ig.

Ez az időszak fontos állomás volt: ekkor ismerte

meg a keleti életformát, perszül tanult, s oly támogatóra talált, mint például az angol követ. Szállást, ellátást biztosítottak számára, valamint kutatását is támogatták.

Teheránból 1821. áprilisában érkezett meg Meshedbe, majd örmény kereskedőnek öltözve eljutott Bokharába, ahol végül is csak 5 napot töltött. Terve az volt, hogy innen Kelet-Turkesztánba indul. Bokharában azonban értesült arról, hogy a járkendi út nem biztonságos — orosz sereg közeledik arról. Így új tervet készített: délre megy és Indián keresztül próbál eljutni úticéljához. 1822. januárjában Kabulban volt, majd Lahoron keresztül júliusban elérte a Drász völgyét. Itt találkozott William Moorcrofttal.

Ez a találkozás határozta meg Kőrösi életének következő 12 évét. Moorcroft volt az, aki ráirányította Csoma figyelmét a tibeti nyelvre. De ki is volt tulajdonképpen ez a férfi? A különböző művekben más más adatot találunk róla. Valószínű tudományos érdeklődésű, a brit kormány belső-ázsiai politikájában szolgálatában álló férfi volt, eredeti foglalkozását tekintve állatorvos.

De térjünk vissza Kőrösi-vel való találkozásához. Csoma akkor Lehbe készült s

mivel Moorcroft is oda tartott, együtt tették meg az utat. Moorcroft útjáról az egyik kiváló képességű és akaraterősebb tudóst ismert meg. Kölcsönadta neki — valószínűleg nem minden hátsó gondolat nélkül — az *Alphabetum Tibetum* című könyvet, hogy nézze át. A nyelv felkeltette Csoma érdeklődését (gondoljunk csak a magyar-tibeti rokonság feltevésére). A tibeti nyelv volt a középszelejtű buddhizmus egyházi nyelve. Olyan szerepet töltött be, mint Európában a latin. Kőrösit egyrészt érdekelte maga a nyelv is, másrészt remélte, hogy a tibeti forrásokban talál valamit őseinkről is. Ezért fogadta el Moorcroft ajánlatát, mely szerint tibeti nyelvi és irodalmi tanulmányokat folytat és ezért cserébe az Ázsiai Társaságtól havi 50 rupia pénztámogatást és könyveket kap.

Megkapta az engedélyt, hogy a Zanskar-völgyi Zangla lámakolostorba mehessen tanulni. Itt egy láma havi 25 rupiáért tanította tibetire. Csoma 16 hónapot töltött ott, jegyzeteket készítve egy eljövendő nyelvtanhoz és szótárhoz. A tanulás nehezen ment; Kőrösi először fonetikusán írta le és tanulta meg az egyes szavakat, csak azután került sor az írásjelek elsajátítására. Csomanak a telet is itt kellett töltenie, ami európai ember számára szinte elviselhetetlen. „Négy ruhányi hideg volt ott” — írta Korda István könyvében. 1824. szeptember 22-én elhagyta a kolostort. Az addigra összegyűjtött 5000 szót Sabathuban akarta rendezte-rezni a láma segítségével, akj azonban nem érkezett meg. Az angolok itt feltartóztatták, jelentést kértek tőle addigi életéről, munkájáról. Végülis lehetővé vált számára, hogy elhagyja a várost, s befejezze az anyag gyűjtését és rendszerezését. Először egy kolostorba ment, ahol fél évet várt tanítójára — hiába. Akkor elindult Phuktal kolostorába, ahová 1825 augusztusában érkezett meg. Végre sikerült találkoznia a lámával is. A munkát Kanumban fejezték be.

1830-ban tért vissza Kalkuttába, s 1832-re sikerült elkészülnie mindkét művének nyomtatási korrektúrájával, valamint rendszerezte Hodgson Nepálban összegyűjtött anyagát. 1834-ben megjelent Tibeti nyelvtana és az Angol-tibeti szótár, amj körülbelül 4000 szó jelentését, rövid magyarázatát tartalmazta.

Lejárt a „szerződése” az angolokkal — ismét szabadnak érezhette magát, immár két hatalmas művel a háta mögött. 1835-ben Bengáliába ment, ahol nyelveket tanult és további útjának előkészületét tette meg. 1837. novemberében tért vissza Kalkuttába, ahol 1842-ig az Ázsiai Társaság könyvtárosaként dolgozott. 1842-ben hirtelen bejelentette, hogy elindul a magyarok „óshazájába”. 10 évet akart az akkor már 58 éves tudós Ázsiában tölteni, majd vissza akart térni hazájába, Magyarországra.

Az év elején indult el Kalkuttából. Útja a Terai mocsársívidéken vitt keresztül. Ott vezetője eltévedt, két napot kellett eltölteniük, mire tovább tudtak menni. Ott kapta meg Kőrösi a maláriát. Március 24-én érkezett meg a brit-indiai határállomásra, Dardzsilingbe. Április 6-án jelentkeztek rajta a malária tünetei.

1842. április 11-én Kőrösi Csoma Sándor, a nagy magyar utazó meghalt. Sírján a MTA, a Bengáli Ázsiai Társaság és szülőfalujának, Csomakörösrnek emléktáblája található.

Kőrösi Csoma Sándor emléke úgy él körünkben, mint az első komoly felkészültséggel rendelkező óshazakutató. A sors iróniája, hogy nevé a világban azonban a tibeti filológia meg-alapítójaként ismerik. Ő volt az első tudós, aki az Európától teljesen elzárt Tibetről tudósított, s a buddhizmus leírásában is kiemelkedő szerepet játszott. 1933-ban Tokióban szenté avatták.

ANNUS IRÉN